

Bekő Tamás

A haza bölcse zalatárnoki gyermekévei (?) Avagy hol nevelődött a kis Deák Ferenc 1803–1808-ig

„Sokan vannak, különösen Zala megyében, kik őt személyesen ismerték, barátságával dicsekedhettek, kiket hozzá vérokonság kötött; de ismerték őt azon korban, midőn már, mint Magyarország vezérférfija szerepelt. Azok, kik gyermekéveiket töltötték vele, majdnem mind eltűntek az élők sorából, s velük sírba szállottak a föl nem jegyzett gyermekkori emlékek is. Levéltárakban hiába kutatunk; azok nem igen szokták a gyermekek élményeit megőrizni; nekünk, későbbi nemzedékeknek, jobbára a hagyományokhoz kell folyamodnunk; azokból a gyér tudósításokat összegyűjtenünk” – fogalmazott Füßy Tamás Deák Ferenc gyermek- és ifjúsági éveit 1892-ben megjelent tárcájában.¹

Füßy nem járt messze az igazságtól. Deák Ferenc jól nyomon követhető és kellő részletességgel feltárt életútjának első nyolc esztendejéből mindössze három hiteles forrást ismerünk. A születésének – azaz a söjtöri római katolikus plébánia kereszteltek anyakönyvének – 1803. október 17-én kelt bejegyzését, a Deák árvák gyámság alá helyezését szentesítő 1808. január végi közgyűlési határozatot, valamint a keszthelyi premontrei gimnázium 1811/12-es évfolyam első grammatikai osztályának névkönyvét, amelyben Deák Ferenc személyére és tanulmányi eredményére vonatkozó adatokat találunk.² A köztes időszakokat tekintve kizárólag a családi hagyományok után fennmaradt, ám meglehetősen homályos legendákra támaszkodhatunk.

A legszélesebb körben elterjedt és ma már tényként kezelt életrajzi adalék, hogy a kis Deák Ferencet anyja tragikus halála után Zalatárnokra „számúzték”, ahol nagybátyja, Deák József családja körében nevelődött 1808-ig. A szóbeszéd szerint apja őt okolta szeretett hitvese elvesztéséért, ezért elkeseredésében öccsére bízta az újszülöttet. Később ez a teória úgy épült be észrevétlenül Deák életrajzába, hogy ő maga erre

¹ Füßy Tamás (a továbbiakban: Füßy): Deák Ferenc gyermek- és ifjúsági éveiből (1. rész). In.: Zalamegye, 1892. november 27. (48. sz.) 1. p.

² Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára (a továbbiakban: MNL ZML) Mikrofilm-tára. A söjtöri r. k. plébánia kereszteltek anyakönyve 1803., Közgyűlési jegyzőkönyvek 1808. január 13. 7/21., A keszthelyi premontrei gimnázium anyakönyvei 1811/12.

vonatkozólag soha egyetlenegy utalást nem tett, és néhány szájról szájra terjedő anekdotán kívül semmi más nem támasztotta alá. A közelmúltban napvilágra került és az apa, idősebb Deák Ferenc keze nyomán keletkezett magánlevelek azonban másra utalnak. Ha nem is állítják bizton az ellenkezőjét, erősen megkérdőjelezzük Deák zalatárnoki „száműzetését” és rokonainál eltöltött időszakának négyéves periódusát. Mielőtt azonban rátérnénk a levelekben foglaltak közlésére, tekintsük át a korabeli Deák-életrajzokat és vizsgáljuk meg a tárnoki legenda kialakulásának folyamatát és körülményeit. Deák Ferenc életében mindössze egyetlen önálló életírása látott napvilágot nyomtatásban, az is egy külföldi szerző, a francia Emil Laveleye tollából. Könyvét 1869-ben Szász Károly fordította magyar nyelvre és látta el kiegészítő jegyzetekkel. A kötetben kissé pontatlanul ugyan, de szó esik a haza bölcse születési adatairól, ám a gyermekeveiről semmi. Az író lényegében átugorja Deák első 20 évét és csak a győri jogi tanulmányairól tesz némi kiigazításra szoruló említést.³ A következő két átfogó Deák-biográfia a nagy államférfi halálának évében, illetve annak emlékére, Áldor Imre és Törs Kálmán szerkesztésében jelent meg 1876-ban. Áldor könyvéből már kiderül, hogy Deák anyja meghalt a szülésben, apja pedig csak néhány évvel élte túl feleségét, így annak korai halála miatt az ötéves kis Ferkó „a szó teljes és legszomorúbb értelmében árvaságra jutott”. Az életrajzi vázlat második fejezetének külön érdekessége, hogy átveszi és közzéteszi a Vasárnapi Újságban megjelent Deák családfát – beleértve a zalatárnoki ágat is –, melynek létezéséről korábban csak keveseknek volt tudomása. Szerinte Deák nem sokat emlegette gyermekkorát, ha voltak is visszaemlékezései, azokat magával vitte a sírba. Mint írja: „Életpályája a mi számunkra ott kezdődik, ahol először lépi át a nyilvános

³ Deák Ferencz. Laveleye Emil után fordította s kiigazító jegyzetekkel kísérte Szász Károly. Kiadja Ráth Mór. Pest, 1869. 3-4. p.

iskola küszöbét s lesz a kis Deákból kis diákká.”⁴

Hasonlóakról tesz említést Törs Kálmán, aki szintén a Vasárnapi Újság nyomán tér ki a széles Deák rokonságra, ugyanekkor azt is megjegyzi, hogy a negyvenes években, illetve a szabadságharc után még pár évig Kehida volt Deák Ferenc kedvenc tartózkodási helye, melyhez gyermekkorra emlékei fűzték.⁵ Jelen írás bevezetőjében már idézett Füßy Tamás zalaapáti bencés perjelnek 1892-ben jelent meg a haza bölcse gyermekeveit feldolgozó értekezése. Ebben említést tesz a születés tragikus körülményeiről és arról, hogy alig másfél évre a felesége elhalálása után idősebb Deák Ferenc otthagynya Söjtört, hol minden a nejeire emlékeztette, a másik birtokára és egyben szülőhelyére, Kehidára költözött. „Itt tölté Ferencünk első gyermekeveit...” – írja Füßy – mígnem 1808-ban apját is elveszíti így a kis árva nevelését idősebb testvérei veszik át.⁶

Az eddigiekből kiviláglik, hogy Deák Ferenc gyermekkorra kapcsán Zalatárnok szóba sem kerül, ráadásul két kutató is határozottan állítja, hogy életének első időszakában Deák Kehidán lakott. Vajon hogy került a Söjtörön született és Kehidán nevelkedett gyermek mégis Zalatárnokra?

Úgy tűnik, a tárnoki legenda magvait elsőként Csutor Imre salomvári földbirtokos, egykori Zala vármegyei alispán ültette el a köztudatban, aki 1890-ben napvilágot látott kritikai kötetében a következőket írja: „... öregebb Deák Ferencz Sibrik Erzsébet asszonnyal nemzette Deák Antalt és ifjabb

⁴ A haza bölcse. Emlékkönyv. Szerk. Áldor Imre. Bp. 1876. 7-9. p. (A kötet 1878-as második kiadásban Áldor azt írja, hogy Deák szüleinek korai halálával az elsőszülött Antal vette át a gazdaság irányítását és viselte gondját kisöccsének. „Deák Ferencz gyermekkor felől csak annyit tud a krónika, hogy Keszthelyen kezdte, Pápán folytatta, Nagykanizsán végezte alsóbb iskoláit s hogy 1817 őszén Győrbe költözött.” 3-4. p.), Vasárnapi Újság 1876. február 20. (8. sz.) 122. p.

⁵ Deák Ferencz emlékezete: Szerk. Törs Kálmán. Bp. 1876. 16-17. p.

⁶ Füßy: 2. p.

A zalatárnoki plébániatemplom a századforduló tájékán. Lezárt kriptájában a haza bölcse ősei (dédszülei, nagyapja, nagybátyja, unokabátyjai) nyugszanak

Ferenczet a haza bölcsét, kinek születése az anyának életébe került, s azért a csecsemő Ferenczet tárnoki boldogult Deák Józsefné asszonyság úgyszólván az anyai koporsótól magával elvitte s csecsemő korából felnevelte a hazának”.⁷ Csutor régi zalai nemesi család sarja volt, maga közel másfél évtizedet töltött a vármegye szolgálatában, személyesen és jól ismerte Deák Ferencet és különösen tárnoki unokatestvérét, Deák Lajost, kivel felesége révén rokonságban is állt. Utóbbit – akár a haza bölcsét – kedélyes, adomázó természetű embernek ismerték kortársai. A Deákok zalatárnoki ágának múltját őrző egykori legendák és anekdoták szinte kivétel nélkül tőle származtak.

⁷ Csutor Imre: Észrevételek és todalékok Bátorfy Lajos úr Adatok Zalamegye történetéhez című munkájához boldogult Deák Ferencz úrnak némely adomáival. Zalaegerszeg 1890. 18. p.

A mindössze 300 példányszámban megjelent Csutor-féle kiadványt csak kevesen olvashatták abban az időben. Nem úgy Tóth Béla hatkötetes anekdotagyűjteményét, amely szintén merített Deák Ferenc zalatárnoki gyermekeveinek történeteiből. A könyvsorozat 1899-ben megjelent második kötetének egyik adomájából ugyanis arról szerezhetünk tudomást, hogy a gyermeket lovasjáték közben baleset érte, kificamította a nyakát, amit az egerszegi hóhér igazított a helyére. Ugyanitt a kis söjtöri rokon nevelőszülőkhöz kerülését az alábbi módon fogalmazta a meg az anekdotát jegyző Horváth Ferenc: „Deák Ferenc születése anyjának életébe került. Ez a tragikus vég az apát porig sújtotta. Meg se nézte a gyermeket; gyűlölte, mint anyja halálának okát. Nem is maradt, csak pár napig az apai háznál a fiú. Az elszomorodott apa írt öccsének, a kapitánynak,

hogyan vegye magához a fiút, mert ha csak rá néz is, elfogja a keserűség és a bánat. A kapitány közölte a levelet feleségével, ki nemes érzülettel elhatározta, hogy fölneveli a gyermeket az övéi közt. A kis Deák Ferenc tehát Tárnokra, a mostani Deák Mihály-féle házba került unokatestvérei közé, s felnőtt köztük, mintha csak édestestvérek lettek volna.”⁸ A történetet végül a szerző azzal egészíti ki, hogy az esetre maga Deák Ferenc is célzott, mikor azt írta valahol, hogy első orvosa is sintér volt, az elbeszélést pedig unokatestvérévelől származtatja, kivel együtt nevelkedett Tárnokon. Az írásban említett rokon nem más, mint Deák Lajos, kinek nyomán Horváth további meséket is közölt a korabeli zalai sajtó hasábjain.

Deák gyermekkori balesete nem lehetett ismeretlen az anekdotakedvelő olvasók előtt. Bő egy évtizeddel korábban a Budapesti Hírlap 1887. szeptember 30-i számában már helyet kapott az adoma egy kurta változata. Állítólag Deák gyakran emlegette bizalmas rokoni körben, hogy a szabadságharc leverését követően nagyon tartott a hóhértól, mert egyszer gyerekkorában már szerepet játszott az életében. Egy alkalommal ugyanis, mikor gyermekeivel Klára nővérénél töltötte, kocsikázás közben kiesett a kocsiból és a nyakát kificamította. Ugyanekkor éppen arra ment a zalaegerszegi hóhér, s mikor látta, hogy a fiúnak valami baja esett, odament hozzá és szépen helyreigazította a fejét. „A kritikus napokban – mondá Deák – ez az eset sokszor eszembe jutott, sokszor gondoltam magamban: a hóhér ugyan helyre tette a fejemet, de csak valahogy utoljára is ki ne ficamítsa!”⁹ Úgy tűnik, az ominózus balesetet ekkor még Kehidára helyezi az emlékezet, és csak a századforduló előtti időszakban tevődik át – valamilyen oknál fogva – Tárnokra. 1901-ben a hóhérlégendát tovább cifrázta Gigler Jenőné Deák Mária – Deák Lajos legfiatalabb leánya –, aki apja humorát és

adomázó tehetségét örököelve számos családi mesét adott közre különböző megyei és országos sajtóorgánumok hasábjain.¹⁰ E cikkének bevezetőjében pl. kihangsúlyozta, hogy a haza bölcse születéséről és gyermekkoráról már annyiféle téves história látott napvilágot, hogy ideje végre neki hitelesen közreadni a történetet. Mint írja: „Amit én most elmondok, édesapám Deák Lajos honvédkapitány szája után mondom, akinek szentírás volt minden szava egész Zala vármegyében, és aki csodálatos memóriájával pontosabban megjegyzett mindet, ami nála öt évvel fiatalabb unokatestvérével, Deák Ferencsel történt tizenegy év alatt, míg náluk nevelődött.”¹¹ Ezzel szemben az elbeszélés valóságos „családtörténeti ámokfutás”. Már e fentebbi idézetből is kitűnik, hogy a szerző csak a szóhagyományokra támaszkodik, így apja „csodálatos memóriája” is kevés ahhoz, hogy komolyan vegyük a visszaemlékezést. Deák Ferenc Tárnokra kerülésével kapcsolatban pl. a következőket közli: „A nagyszony halála végképp összetörte az apát. Ott maradt magára egy csecsemővel, anya nélkül, megbízható dajka nélkül. A legnagyobb gyereke is, Deák Klára mindössze tíz éves volt akkor. Írt fekete pecsétes francia levelet Bécsbe az édes öccséhez, Józsefhez. Venné magához gyerekkorára az újszülöttet; neki van felesége, úgyis négy gyereke, az ötödik már nem sok fölfordulást csinálna a zalatárnoki Deák-kastélyban.” Deák Mária szerint nagyapja – Deák József – hatalmas nagyúr

¹⁰ Bekő Tamás: A legbecsesebb földi kincs.” 155 éve született Deák Mária, a zalatárnoki Deák-família krónikása. In: Zalai Hírlap, 2014. jan. 13. (10. sz.) 15. p., Deák Ferenc zalatárnoki nőrokonai. In: „Jól esik köztetek lenni...” Női sorsok, szerepek Deák Ferenc környezetében. (Szerk. Kiss Gábor) Zalaegerszeg, 2015. 215-220. p.

¹¹ Deák Mária: A Penci gyerek. In: Budapesti Hírlap 1901. augusztus 9. (217. sz.) 1-3. p., Deák Mária állításának éppen az ellenkezője igaz. Deák Lajos nem öt évvel idősebb, hanem 14 évvel fiatalabb volt Ferencnél, a tizenegy esztendő felüli tárnoki tartózkodása pedig azért is túlzó, mert a nyolcéves Deákról már biztosan tudjuk, hogy kehidai lakosként kezdte meg iskolai tanulmányait Keszthelyen.

⁸ A magyar anekdotakincs. Gyűjtötte és magyarázza Tóth Béla. 2. köt. Bp. 1899. 344-346. p.

⁹ Budapesti Hírlap 1887. szeptember 30. (269. sz.) 9. p.

A zalatárnoki Deák kúria
1930 körül. A hagyomány
szerint ebben a házban
nevelkedett unokatest-
vérei körében a kis Deák
Ferenc 1803-1808-ig.
Az újabb kutatások ezt
cáfolják. *Előttérben vitéz
dr. Hunyadi László és kislá-
nyai, Katalin és Zsuzsanna.*

volt Bécsben. A császár testőrkapitánya, aki haza is csak látogatóba járt, bátyja levelére azonban rögtön befogatott és váltott lovakon „hazarepült” Tárnokra.¹² A valóságban Deák József 1784–1787-ig teljesített gárdista szolgálatot a bécsi királyi testőrségnél, majd saját kérelmére a császári hadsereghez helyezték, ahonnan 1794 tavasza előtt végleg leszerelt.¹³ Szintén téves a gyermekei számára vonatkozó utalás. 1803 őszén még csak egyetlen fia, a másfél éves György volt életben, míg a negyedik (egészen pontosan az ötödik) gyermeke, Terézia öt és fél évvel később, 1809. július 3-án született. A tárca további részében Deák Mária részletesen leírja az emlékezetes gyermekbalesetet, ám itt is jókora kép- és időzavarba kerülve, apját és Károly nagybátyját is Deák Ferenc idősebb unokatestvéreiként szerepelteti a történetben. Végül, mintegy csattanóként az a Kesseldorfer Mihály hóhér orvosolja a kitekередett nyakú gyermeket, aki csak évtizedekkel később kezdi meg működését Zalaegersze-

gen, és aki valójában egyidős volt Deákkal.¹⁴ A cikk szerzője a hitelességnek még látszatát is feláldozta a dagályos stílusban megírt, színes és fordulatos cselekmény kedvéért. Pár évvel később, a haza bölcse születésének centenáriuma jegyében kiadott nagyszerű Deák monográfiák szerzői, Ferenczi Zoltán és Eötvös Károly is felhasználták a már jól ismert gyermekkori adalékokat. Ferenczi 1904-ben megjelent háromkötetes munkájában a következőket olvashatjuk: „A 42-ik évében már özvegyé lett apa, ki csak néhány nappal azelőtt, október 10-én temette el anyját, ezóta üresnek találta életét búskomorság lepte meg, melyet fejlődő négy gyermekének látása még csak növelt. Különösen, mondják e legkisebb fiára, mint neje halálának ártatlan okára, haragudott is és kevéssel születése után írt Mihály rokonának Zala-Tárnokra, hogy vegye a fiút magához, mert ha csak ránéz is, elfogja a keserűség és a bánat. Így került a csecsemő Zala-Tárnokra, az ősi birtokra, a Deák Józseftől 1798-ban

¹² Uo.

¹³ Molnár András (a továbbiakban: Molnár): A fiatal Deák Ferenc. Bp. 2003. 30. p.

¹⁴ Bekő Tamás: Mestersége a halál. (Kesseldorfer Mihály zalaegerszegi hóhérmester élete és munkássága) In: Prémium. Zala megyei magazin, 2016. (3. sz.) 20–23. p.

épített házhoz, hol unokatestvérei körében nőtt fel apja haláláig.”¹⁵ Az író ugyan nem jelzeteli ezt a szakaszt, a szövegből azonban egyértelműen kiderül, hogy Horváth anekdotáját használja forrásként, ráadásul bele is keveredik a történetbe, amikor Deák József helyett Mihályt ír.

Ferenczit követően, illetve vele párhuzamosan Deák Ferenc másik népszerű kortárs biográfusa, Eötvös Károly is felhasználta könyvében Deák Zalatárnokra kerülésének szóhagyományait. Ő az alábbiakat közli ezzel kapcsolatban: „Idősb Deák Ferenczet nem lehetett vigasztalni. Feleségét elveszítette, fájdalma határtalan volt. A kis újszülöttnek gondozására se volt eléggé képes. József öccse gyöngéd testvéri szeretettel ajánlotta föl az újszülött számára az ő házát

és s az ő családjának szeretetét. Volt felesége, volt már négy élő gyermeke – lett még azután kétannyi is – ő nála egy gyermekkel több vagy kevesebb, meg se látszik. Így került a kis Ferkó Tárnokra.”¹⁶ Az előző szerzőkhöz hasonlóan Eötvös Károly sem túl alapos. Átveszi Deák Máriától a téves családi adatokat, azon állítását pedig, hogy a testvéri szeretet jegyében Deák József felajánlotta volna bátyjának legkisebb gyermeke gondozását, semmivel sem támasztja alá. Az író azonban nem elégszik meg ennyivel. Jól ismert stílusában tovább fokozza, szinte dramatizálja Deák tárnoki életének körülményeit, és az alábbi képtelen történettel áll elő: „S most egy másik hagyományra kell ráutalnom. Sok bölcső és cifra bölcső bizony nem volt akkor

Deák Lajos és családja az 1870-es évek elején. A kép bal szélén Deák Lajos és Mária, a Deák familia tárnoki ágának krónikásai

¹⁵ Ferenczi Zoltán: Deák élete. Bp. 1904. 1. köt. 11. p.

¹⁶ Eötvös Károly (a továbbiakban: Eötvös): Deák Ferencz és családja. Bp. 1905. 2. köt. 148-149. p.

Az ifjabb Deák Ferenc
 édesapja, idősebb
 Deák Ferenc

még sok úri házban se. Ezüstből, aranyból, selyemből, tafotából nem csinálták falun a bölcsőt. A kis Ferkónak is nagyon egyszerű volt a bölcsője. Csak amolyan cigány vájta teknő. [...] A cigány vájta teknő, különösen jó bölcsőnek. Hogy lába legyen, arra semmi szükség. Kicsiny is, könnyű is, a csecsemőt bele lehet pólyázni és kötözni. A dajka könnyen felölelheti a bölcsőt. De akár ágyra, padra, asztalra vagy a földre teszi: mindennél könnyen hintálhatja. Alszik benne az egészséges csecsemő, mint a kósó. Csakhogy a kis Ferkó porontynak gondatlan volt a dajkája. Amint egyszer Klári átmegy Tárnokra, hogy az ő kisöccsét meglátogassa, megcsókolgassa, hát csak látja ám, hogy a kis gyermek, piros, pufók egészséges ugyan, de tele van féreggel. Hurcolták a bölcsőt erre-arra s kézen-közön, paraszt-gyerekek, cselédgye-

rekek közt megkapta a férget. Maga is, ruháskája is. S úgy elszaporodott a sok féreg: csak úgy nyüzsgött, mikor Klári észrevette. Nosza, nyomban eltörött a mécses cserép! Sírt-rítt Klári, ahogy tudott. Vette ki nyomban a kis Ferkót a cigánybölcsőből és nyírta, mosta, tisztogatta, amíg csak mindenféle féregtől meg nem szabadította. Sőt kijelentette, hogy többé nem is ereszti szeme elől, majd ő hazaviszi, fölneveli, embert csinál belőle.”¹⁷ Noha Deák József népes családja viszonylag szerényebben élhetett, mint a hasonló vagyonnal rendelkező középbirtokos nemesi famíliák, mégsem bánhattak ennyire mostohán a kis Ferencel. Ha az anyai szeretet hiányzott is Deák Ferenc életéből, nagybátyja családjának légköre mégsem lehetett annyira közönyös, önző és rideg, hogy cigányok vájta fateknő legyen a bölcsője, és férgek lepjék el a kis csecsemőt. Utóbbi körülmények a kor középbirtokos nemesi életmódja mellett szinte elképzelhetetlenek. – cáfolta meg Eötvös hamis legendáját Molnár András történész, „A fiatal Deák Ferenc” című, tudományos igényességgel és pontossággal megírt életrajzi kötetében.¹⁸

Végezetül ejtsünk néhány szót Széll Kálmáné Vörösmarty Ilona visszaemlékezéseinek, Deák Ferenc gyermekkorát taglaló fejezetéről is. Az 1926-ban megjelent kötet szerzője meglehetősen szokatlan formában fogalmazza meg és adja közre gyámaja életének egyes mozzanatait. Mint írja: „Atyja gyengéden szerette feleségét, s halála esete annyira lesújtá, hogy a szokatlanul gyenge kisgyermeket látni sem akarja. Vigyék a szomszéd faluba – úgy rendelé –, a két öregasszony majd elpáholja.” Az, hogy melyik falura, és kiféle-miféle idős hölgyekre gondolt Vörösmarty Ilona, arról nem esik szó a könyvben. Mindenesetre így folytatja a valóságtól meglehetősen elrugaskodott történetét: „A gyermeket még az este rossz kocsira tették, s rábízták a két öreg rokonra. [...] A két öregasszonynál öt-hat évig van.

¹⁷ Eötvös: 149-150. p.

¹⁸ Molnár: 31. p.

s vagyok igaz testvéred Deák Ferenc. Gyermekeim csókollák kezeiteket.”²⁰

Idősebb Deák Ferenc írásainak hangvételéből kiviláglik, hogy a búskomornak titulált férfi egyáltalán nem tűnik depresszívnek, sőt ellenkezőleg, inkább élénken érdeklődő, nyájas és udvarias.²¹ Egyik levelében pl. végig öccsét nyugtatja az adóssága miatt, máskor meg arról tesz említést, hogy nemrég érkezett meg Pozsonyból. Deák tehát ebben az időszakban is utazgatott, intézte a birtokai ügyeit és tartotta a kapcsolatot testvéröccsével, Deák Józseffel, akit meg is látogatott Tárnokon. Ugyanakkor a levelek olvasatán felmerül a költői kérdés, vajon hol tartózkodott ez idő tájt a kis Deák Ferenc? A válasz egyértelműnek tűnik. Kehidán, testvérei körében, apja gyámsága alatt. Deák Ferenc mindhárom levelében öccse gyermekeit csókolja, és az ő gyermekei üdvözlik a tárnoki nagybácsit. Ha ekkor Tárnokon él a saját fia, elképzelhetetlen, hogy ne kérdezett volna rá akárcsak egy fél mondatban is. „Húgom asszonyt kisdéd öcséimmal ezerszer csókolom.” Amennyiben a csecsemő Deák Ferenc nevelőszülőknél tartózkodik, nem kisdéd öccsének hívja a saját gyermekét. Ez biztos, ha a többi feltételezés is.

Összegzésképpen megállapíthatjuk, hogy a haza bölcse zalatárnoki „száműzetését” a történelmi valóság elemeit háttérbe szorító családi legenda uralja. A história alapvetően Tárnokból, Deák Ferenc legifjabb apai ági unokaöccsétől, Deák Lajostól ered, és csak kettejük halálát követően, a 19. század végén kerül a köztudatba. Ahogy az előzőekben már említésre került, jeles unokabátyjához hasonlóan Lajos is nagy mesélő hírében állt. Családtörténeti adomáinak egy részét a képzelete szülte, alapvetően azonban

megtörtént, valós eseményeken alapultak. Ehhez tudni kell, hogy György bátyja korai halálával Lajosra szállt a családi irattár őrzése és gondozása. Mivel ő amúgy is élénken érdeklődött a familia ügyes-bajos dolgai iránt, felmenői kiterjedt levelezéséből gyakran csemegézett. Ezekből aztán időnként előadott egyet-egyet a rokoni és társasági összejövetelek ebédlő- vagy kártyasztalánál. Deák Lajos 1879-ben bekövetkezett halála után néhány esztendővel tárnoki lakóháza és birtokai új gazdára leltek, míg a családi levéltár becses dokumentumainak zömét a Budapesten élő krónikás, Deák Mária vette magához. Később az irattár egy része (vagy talán egészen) Eötvös Károly tulajdonába vándorolt, aki ugyan tisztában volt annak értékével, mégsem vette különösebb hasznát készülő monográfiájához. Mindössze egyetlen olyan levélről tesz említést könyvében, amely kutatási témánkhoz kapcsolódik. Erről a következőket írja: „Birtokomban van az idősb Deák Ferencnek egyik levele, melyben József öccsét felesége haláláról s a kisfia születéséről bizalmasan értesíti. Gyönyörű levél. De benne csak keserű fájdalmát írja le a nagy gyász fölött.”²² Eötvös tehát olvasta idősebb Deák Ferencnek azt a levelét, amelyben beszámol hitvese tragikus halálának körülményeiről, arról azonban egyetlen szó sem esik benne, hogy a kétségbeesett férj elárulta volna újszülött fiát. Elképzelhető, hogy a későbbiek során szóba került a csecsemő nevelőszülőkhöz kerülése, talán volt is ilyen levél, amely kedvező táptalajt biztosított a legenda kialakuláshoz, az újabban felszínre került részletek azonban másra engednek következtetni. Vélhetően a kis Deák Ferenc sokat tartózkodott Tárnokon. Erre apja utazásai, esetleges betegsége vagy hasonló korú unokatestvéreinek, Györgynek és Józsefnek a társasága is elegendő okot szolgáltathattak. Könnyen meglehet, hogy egy túlgondolt levélen kívül ezeket az alkalmakat mosta össze a későbbi emlékezet a haza bölcse zalatárnoki gyermekeivel.

²⁰ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. Deák József osztályos 1808-1838.

²¹ Ezzel szemben egy orvostörténeti dolgozatban érzelmileg sivár, depressziós és skizoid színezetű személynek állítják be. Horánszky Nándor: Deák Ferenc lelki alkatának és betegségének befolyása pályájára. In: Orvostörténeti közlemények Bp. 1972. (64-65. sz.) 14. p.

²² Eötvös: 1. köt. 22. p.

Abban azonban biztosak lehetünk, hogy idősebb Deák Ferenc soha nem vált meg önként a fiától, különösen nem annak születése után közvetlenül, egészen 1808. január 25-én bekövetkezett haláláig. Erre nemcsak a fentebb idézett levelei utalnak, hanem rend-

kívül jószágos és családcentrikus természetéből fakadóan sem lett volna képes.²³

²³ Idősebb Deák Ferenc lelki alkatáról és tulajdonságairól a fennmaradt magánlevelei hitelesen tanúskodnak.

Deák Ferenc a haza bölcse 1865-ben